

## **РЕЦЕНЗИЯ**

**На дисертационния труд на Розанна Михайлова Чиждова, на тема:  
„Интегративни техники за развитие на личностни умения в социалната  
адаптация на личността. Креативна арттерапия за 15 – 16 годишни”  
За придобиване на образователната и научна степен “доктор”**

**Рецензент: доц.д-р Живка Бушева**

Предложеният за рецензиране дисертационен труд на Розанна Чиждова е посветен на много значима, интересна и актуална тема, а именно: „Интегративни техники за развитие на личностни умения в социалната адаптация на личността. Креативна арттерапия за 15 – 16 годишни ”. Така формулираната тема не само обяснява и обобщава значими характеристики в очертаната възрастова група за настоящето, но с успех преминава и с хипотези към близкото бъдеще.

Докторантката Розанна Чиждова е възпитаник на НХА. Завършва бакалавърско образование по „Живопис“ и магостратура по „Арт терапия“. От представеното доста подробно CV става ясно, че докторантката владее различни чужди езици, което ѝ е помогнало в проучвателната дейност по темата. Лчи, че е много действена и амбициозна, за което свидетелстват многото участия в изложби, състезания и конференции.

Дисертационният труд е разработен в обем от 254 страници и е структуриран в увод, три логически взаимосварзани части, приноси, заключение и библиография на използваната литература. Отделно има приложение с изобразителен материал от експерименталното изследване.

Представен е автореферат, който отговаря изцяло на съдържанието и структурата на дисертационния труд и адекватно отразява основните положения, както и изведените от докторантката приноси.

Разглежданата в труда проблематика представлява особен интерес в разработките, свързани с изследване ролята на арт терапията в процеса на социализация на юноши и напълно съответства на съдържанието на дисертацията. Подобни разработки са крайно ограничени и третират частични проблеми от очертаната проблемна област в нашата специализирана литература. Това е дало възможност на докторантката да дефинира ясно и целесъобразно целите и произтичащите от тях основни задачи на дисертационния труд.

Структурата на дисертационната разработка е много сполучлива и се отличава с логическа последователност и завършеност. Стилът на изложение е точен, ясен и четивен, на места доста обстоятелствен, доказващ силната лична съпричастност на докторантката към разглежданите проблеми.

Самият избор на темата и избраната структура свидетелстват изцяло за сериозността и смелостта на докторантката да се посвети на труден и недостатъчно изследван в своята цялост проблем, основан на сериозна емпирика.

В увода са обосновани изборът и значимостта на темата, очертани са целта и задачите на разработката, посочени са основните моменти, свързани с емпиричното изследване, използваните методи, юношите, обект на изследването, психологическите проблеми – предмет на изследването и съответните средни училища, където са проведени изследователско терапевтичните сесии.

Първата глава на дисертацията може да се определи като теортична основа на цялостната разработка, свързана с подготовка и осъществяване на сериозно и трудно емпирично изследване с експериментален характер. В главата са разгледани проблеми свързани с психични и физиологични особености и характеристики на юношите, които са обект на изследване. Акцентира се върху развитието на различни дялове от мозъка, които се доразвиват, но не са съвсем развите при юношите. Разгледани са особености на циркадните ритми на юношите, ролята на генетичните предразположения, проблеми на перцепцията и различни девиации. Специално внимание е отделено на средата, в която се развиват юношите, стимулите, както и на на физическата активност. Направен обзор на изследвания за актуални въздействащи, коригиращи техники, влияние на заниманията с изкуство, регулиране на емоциите, рисковите фактори в ежедневието и др.

Глава втора на дисертационната разработка е посветена изцяло на методическата проблематика, свързана с изследването, което е по същество експериментално. В нея е разкрита изцяло последователността на изследователската дейност, како и значението на предварителната подготовка в училищата и с учениците, попаднали в изследваната съвкупност. Анализирано е значението на входящата и изходяща анкета, проведена с учениците, както и съответните измервани показатели. Специално е посочено, че изследването са основава на петфакторния модел на личността и той е заложен в съответните въпросници.

Анализирани са ролята на водещия, както и значението на подготвителните сесии за успешното протичане на цялостния изследователски процес. Всяка от седемте изследователско – въздействащи сесии е описана внимателно като структура, включваща: подготовка, задачи,

инструкции, провеждане, дискусия и обсъждане. Като цяло, главата е определено авторска сполука и показва способността на докторанката не само да провежда сложни изследвания, но и да ги анализира задълбочено, както и да ги представя добре структурирани.

Третата част е озаглавена: Ръководене на арт-терапевтичната художествено- педагогическа дейност. Обобщено е дадено описание на проведените сесии на експерименталната практика. В тази глава са представени в описателно – аналитичен вид всички проведени експерименти, които следва да определим като трудни, изискващи сериозна и задълбочена концентрация, внимателно наблюдение и способност за обобщения.

Описанието на отдалните сесии е резултат от задълбочена предварителна аналитична дейност, основаваща се на интерпретация на получените от входящата и изходяща анкета резултати. Всяка отделна сесия с отделните групи в съответните училища е описана в строга структурна последователост, като включва: описание на резултатите от анкетите – съответно навици, себевъзприятие, място сред другите, емпатия и емоционалност; лични характеристики, представяне и развитие на участниците. Като се има предвид, че става дума за четири изследвани училища и съответен брой групи от 10 ученика, трябва да се изтъкне, че е свършена огромна като обем работа, която стои в основата на направените изводи, за което докторанката трябва да специално поздравена. Главата завършва със заключение и приноси.

Мотивацията на докторанката да се посвети на тази сложна, трудна и изискваща много сериозна работа, проблематика заслужава адмирации и е обоснована със солидното професионално присъствие на Розанна Чижова и с нейната задълбочена изследователска дейност.

В резултат на този изследователски интерес и конкретна проучвателна дейност, тя разработва своята докторска дисертация, включваща както цялостно теоретично изследване, така и конкретно емпирично проучване, носещо характера на умело интерпретирани резултати от сложен експеримент.

Розанна Чижова е мотивирана и е провела сериозно, задълбочено многопланово изследване - експеримент, което свидетелства за цялостно познаване на проблематиката в изследваната област, подкрепено с пълноценно и задълбочено изследване на използваната литература. Посочените литературни източници показват стремеж към максимално пълно усвояване на съществущите разботки, свързани с различните аспекти на изследваната проблематика. В цялостния дисертационен труд, докторантката коректно и прецизно се позовава и цитира отделните източници от използваната много богата по своята същност литература. Бих препоръчала в текста да се посочват номера на литературни източници, а не цели заглавия и автори, и то на български.

Дисертационната разработка, в своята цялост, постига убедително поставената цел и решава успешно декомпозираните от нея основни зядачи.

Докторантката задълбочен обобщава достигнатото от нея в заключението и изводите от своя дисертационен труд.

Формулираните от Росанна Чижова приноси адекватно и точно описват постигнато в цялостната разработка. В по-голямата си част те имат значима теоретична стойност. Изградени са върху много впечатляващо количество достоверен материал, отразяващ всички основни изследвания в конкретната

проблемна област. Друга част от приносите са по-скоро с приложна значимост. Като цяло приносите могат да бъдат дадени по-обобщено.

Чрез своя дисертационен труд докторантката доказва, че наистина притежава много задълбочени теоретични знания в своята област, може да осъществява сериозни теоретични анализи, като използва подходящо избран и приложен емпиричен материал. Част от приносите имат и по-пряко приложно значение и могат да бъдат използвани не само от специалисти, но и от други изследователи.

Докторантката има значими публикации по дисертационната тема, потвърждаващи постигнатото в резултат на нейната изследователска насоченост.

Дисертационният труд на Розанна Чижова заслужава категорично положителна оценка.

Въз основа на постигнатото и изтъкнатите приноси в дисертацията, убедено предлагам на членовете на Научното жури да присъдят научната и образователна степен “доктор” на Розанна Чижова.

Доц д-р Ж.Бушева

